

**MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA**

CURRICULUM

la disciplina opțională

HOLOCAUST: ISTORIE ȘI LECȚII DE VIATĂ

CLASELE IX -XII

ARIA CURRICULARĂ

Educație socioumanistică

Chișinău, 2018

Aprobat la Consiliul Național pentru Curriculum (Ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr.1939 din 19 decembrie 2018.

Elaborat cu suportul Misiunii OSCE în Moldova

GRUPUL DE LUCRU PENTRU ELABORAREA CURRICULUMULUI:

1. Corina LUNGU, consultant principal, MECC, coordonator
2. Diana DUMITRU, dr., UPS „I.Creangă”
3. Valentina OLARU, dr., LT „L.Blaga”, mun. Chișinău
4. Petru GOLBAN, profesor școlar, LT „L.Blaga”, mun. Chișinău, Grad Didactic Unu;
5. Galina GUMEN, șef Centru Metodic, OLDSI Briceni, Grad Didactic Unu
6. Ina GORTOLUM, profesor școlar, LT „Ștefan cel Mare”, mun. Bălți, reprezentantul Comunității Evreiești din Republica Moldova, Grad Didactic Superior
7. Galina CARGHER, istoric, directorul Centrului Internațional de Training și Dezvoltare profesională.

RECENZENȚI:

Alexandru VOITENCO, expert internațional, Misiunea OSCE Moldova,

Svetlana NASTAS, dr., Institutul de Științe ale Educației

Viorica BUJOR, profesor de istorie, LT „G. Coșbuc”, mun. Bălți, Grad Didactic Superior

CUPRINS

- I. Preliminarii
- II. Concepția didactică a disciplinei opționale
- III. Sistemul de competențe
  - 3.1. Competențe-cheie prioritare pentru disciplina opțională.
  - 3.2. Competențe transdisciplinare prioritare pentru disciplina opțională.
  - 3.3. Competențe specifice
- IV. Administrarea disciplinei
- V. Unități de învățare
- VI. Strategii didactice
- VII. Strategii de evaluare
- VIII. Auxiliare didactice de referință educației Holocaustului
- IX. Referințe bibliografice

I. PRELIMINARII

Disciplinele școlare din învățământul general, în funcție de logica didactică și specificul curricular, au menirea de a contribui la modelarea profilului elevului în raport cu cerințele societăților multietnice și multiculturale, caracteristice secolului XXI-lea. Astfel, prin componenta sa civică, disciplina opțională *Holocaust: istorie și lecții de viață* vine să facă o distincție între istoria Holocaustului și lecțiile de natură morală ce pot fi desprinse dintr-un studiu al acestei istorii.

Disciplina opțională *Holocaust: istorie și lecții de viață* include studiul despre evenimentele Holocaustului ce pot sensibiliza tinerii față de exemplele de prejudecăți și nedreptate din lumea contemporană. Studiul Holocaustului poate confrunta elevii cu stereotipuri, mituri și prejudecăți și poate să le permită acestora să confrunte eventualele prejudecăți cu ajutorul dovezilor științifice. Dar lecțiile de natură morală nu vor fi bine fundamentate dacă nu se bazează pe o parcurgere fidelă și obiectivă a dovezilor istorice. Cercetarea istorică de acest tip, va dezvălui complexități ale lumii în care au fost făcute astfel de alegeri și au fost luate astfel de decizii calificate astăzi - FENOMENUL HOLOCAUST.

Republica Moldova este spațiul istoric în care a avut loc Holocaustul de aceea este important să fie pus în valoare diferitele evenimente din istoria națională din acea perioadă, fiind încorporate în istoria locală, regională în memoria națională și în narațiunea istorică. Eșalonarea conținuturilor educaționale despre aceia cum au trăit evreii înainte de război, cum viețile lor s-au schimbat sub regimul nazist și cum cei care au supraviețuit și-au recăpătat dorința de a trăi din nou, elevii vor înțelege mai bine noțiunile de prietenie și responsabilitate și pericolul urii – câteva din lecțiile universale ale Holocaustului.

Importanța studierii istoriei Holocaustului este de a demonstra lecțiile istoriei atunci când sunt denaturate sau anulate drepturile cetățenești și când forța dreptului este înlocuită cu dreptul forței, formarea atitudinii cetățenești precum stima reciprocă, cunoașterea și respectarea culturii altor popoare, indiferent de apartenența etnică, religioasă, excluzând astfel ura rasială, xenofobia sau antisemitismul.

Elaborarea cursului opțional *Holocaust: istorie și lecții de viață* se înscrie în Planul de acțiuni privind implementarea Declarației Parlamentului Republicii Moldova cu privire la acceptarea Raportului final al Comisiei Internaționale pentru Studierea Holocaustului, prezidată de Elie Wisel, aprobat prin Hotărârea de Guvern nr.313 din 22.05.2017 menite să contribuie la formarea și promovarea celor mai generoase valori și atitudini democratice: toleranță, solidaritate, diversitate, comunicare și afecțiune între oameni.

Curriculumul la disciplina opțională *Holocaust: istorie și lecții de viață* are statut de instrument /document curricular adresat cadrelor didactice, elevilor din clasele IX-XII, precum și părinților acestora și este elaborat în conformitate cu recomandările metodologice ale Școlii internaționale de Studiere a Holocaustului Yad Wasem, Ierusalim și a Institutului European de Studiere a Holocaustului „Centropa”.

II. CONCEPȚIA DIDACTICĂ A DISCIPLINEI OPȚIONALE *HOLOCAUST: ISTORIE ȘI LECȚII DE VIAȚĂ*

Într-o epocă în care integrarea europeană a devenit realitate educația istorică are misiunea să devină un liant al înțelegerii și cunoașterii reciproce între popoare, deoarece omenirea este încă marcată de

antisemitism și xenofobie. Declarația Forumului Internațional de la Stockholm din 1998, având ca subiect Holocaustul, menționează că acest fenomen a schimbat fundamentele civilizației umane, iar caracterul fără precedent al Holocaustului va avea întotdeauna caracterul de simbol universal, de aceea este important ca acest fenomen să fie abordat mai profund ca subiect de studiu în sistemul educațional. Holocaustul a fost un eveniment de cumpănă, nu doar pentru secolul al XX-lea, ci pentru întreaga istorie a umanității. A constituit o tentativă fără precedent de asasinare a unui întreg popor și de a face să-i dispară cu totul cultura. Holocaustul trebuie să fie studiat pentru că a pus sub semnul întrebării înseși fundamentele civilizației.

Scopul demersului didactic proiectat prin actualul curriculum este de a consolida și a dezvolta prin extindere competențele specifice disciplinei istorice și a spori gradul de înțelegere de către elevi a fenomenului Holocaustului în istoria contemporană a omenirii din perspectivă locală, națională și universală.

Disciplina opțională în cauză este una de extindere derivată din disciplina obligatorie *Istoria românilor și universală* și *Educația pentru societate* urmărind extinderea competențelor specifice ale disciplinelor prin plusarea de noi competențe specifice și noi cunoștințe. Disciplina opțională „*Holocaust: istorie și lecții de viață*” este axată spre formarea de competențe în accepțiunea Cadrului de referință a Curriculumului Național (2017) conform căruia: „*Competența școlară este un sistem integrat de cunoștințe, abilități, atitudini și valori, dobândite, formate și dezvoltate prin învățare, a căror mobilizare permite identificarea și rezolvarea diferitor probleme în diverse contexte și situații*” cu un accent deosebit pe valori, atitudini, care pot contribui plenar la formarea unor cetățeni responsabili și conștienți.[Cadrului de referință a Curriculumului Național (2017) p.15]

Elaborarea curriculumului la disciplina opțională ***Holocaust: istorie și lecții de viață*** se bazează pe următoarele principii:

- Principiul axiologic, ce vizează ca finalitate a studierii acestei discipline crearea unui comportament axat pe valori, non-discriminatoriu;
- Principiul abordării sistemice și dezvoltării graduale a competențelor, ce asigură respectarea particularităților de vârstă, a motivațiilor, intereselor elevilor și oferă continuitatea conceptuală a disciplinei istorice;
- Principiul integrării stimulează caracterul inter-, pluri- și transdisciplinar prin integrarea disciplinei opționale cu disciplinele obligatorii ***Educație pentru societate*** și ***Istoria românilor și universală***;
- Principiul însușirii temeinice se referă la formarea deprinderilor de învățare logică, ritmică și capacităților de autocontrol;
- Principiul respectării autonomiei și libertății individuale în exprimarea opiniilor;
- Principiul umanist al centrării pe cel ce învață;

Strategia de predare a acestei discipline opționale este de a angaja curiozitatea intelectuală a elevilor, în scopul promovării gândirii critice și a dezvoltării personale. Iată pentru ce este esențial ca profesorii să pornească de la chestiunile care implică gândirea critică, în cadrul predării, când abordează conținuturile de studiu.

Studierea disciplinei ar trebui să promoveze dezvoltarea abilităților de recunoaștere și reacție critică la stereotipuri, să învețe înțelegerea consecințelor prejudecăților și a ideilor preconcepute, precum și să formeze o atitudine personală față de manifestările antisemitismului și rasismului. Înțelegerea

diversității societății ar trebui să conducă la formarea de atitudini față de adoptarea ei și de capacitatea de a trăi în ea.

Istorie Holocaustul oferă contextul favorabil pentru reflecție profundă și explorării pericolului de a rămâne indiferent și de a păstra tăcerea în fața oprămirii altora. Pe măsură ce elevii aprofundează influența factorilor istorici, sociali, religioși, politici și economici, ce împreună au determinat Holocaustul, ei conștientizează complexitatea procesului istoric; de asemenea, dobândesc o perspectivă asupra modului în care o combinație de factori a putut contribui la dezintegrarea valorilor democratice. Elevii vor ajunge să înțeleagă că ține de responsabilitatea cetățenilor unei țări democratice să învețe cum să identifice semnalele de pericol și să știe cum să reacționeze.

Studierea acestei discipline opționale trebuie să permită: sporirea cunoștințelor asupra unui eveniment distructiv fără precedent; păstrarea amintirii celor ce au suferit; încurajarea reflecției, atât din partea profesorilor cât și a elevilor, asupra aspectelor morale și spirituale ridicate de evenimentele din timpul Holocaustului și asupra valorii acestora pentru lumea actuală. [Ghid pentru profesori. Sugestii privind predarea Holocaustului, p. 2-3]

III. SISTEMUL DE COMPETENȚE

3.1 Competențe-cheie prioritare pentru disciplina opțională

Holocaust: istorie și lecții de viață

Curriculumul la disciplina opțională *Holocaust: istorie și lecții de viață* este un document normativ - reglator proiectat în baza *Cadrului de referință a Curriculumului Național* (2017) și reprezintă una dintre modalitățile de implementare a politicilor educaționale vizate de *Codului educației* al Republicii Moldova (2014) și se raportează la Recomandarea Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene privind competențele cheie din perspectiva învățării pe parcursul întregii vieți, care orientează sistemul de învățământul general obligatoriu spre formarea acestor competențe-cheie, incluse în *Codul educației* al Republicii Moldova, art.11, alin. (5), dar în special se referă la competența de *a învăța să înveți, competențe sociale și civice, competențe de exprimare culturală și de conștientizare a valorilor culturale*.

De aici importanța racordării competențelor specifice disciplinei respective la competențele cheie și transversale ale învățământului secundar general din țara noastră. Curriculumul la disciplina „*Holocaust: istorie și lecții de viață*” urmărește formarea la elevi a unui set de *competențe specifice, care* sunt etape ale formării competențelor cheie și sunt formate/dezvoltate treptat pe parcursul întregului demers didactic. Competențele cheie spre care sunt îndreptate competențele specifice disciplinei opționale „*Holocaust: istorie și lecții de viață*” pot fi structurate după cum urmează:

1. Competențe sociale și civice reprezintă din perspectiva acestei discipline opționale competențele sunt destinate să faciliteze adoptarea și aderarea la valorile universale și fundamentale ale unei societăți democratice. Conviețuirea într-o societate democratică presupune abilități de interacțiune interpersonală în baza valorilor civice, fapt ce constituie premisele necesare unui comportament democratic axat pe respectarea demnității umane și a drepturilor omului.

2. Competențe de exprimare culturală și de conștientizare a valorilor culturale vizează apropierea valorilor culturii (naționale și general-umane) pe care elevul trebuie să le cunoască și să le interiorizeze: aprecierea particularităților culturii naționale; a etniilor conlocuitoare, inclusiv a evreilor; bazele culturologice ale fenomenelor/tradițiilor de familie și sociale. Elevul va înțelege rolul

științei și religiei în viața omului, influența lor asupra lumii, fapt ce poate conferi importanță exprimării ideilor, experiențelor și emoțiilor prin intermediul diferitelor medii, inclusiv cele social-politice.

3. Competențe de a învăța să înveți presupune disponibilitatea elevului de a organiza și a reglementa propria învățare în raport cu finalitățile acestei discipline. Ea valorifică capacitatea elevului de a studia diversitatea de surse atât individual, cât și în grup; abilitatea de a organiza eficient timpul; de a achiziționa, procesa, evalua și asimila noi cunoștințe cu privire la fenomenul holocaustului și de a aplica noile cunoștințe și deprinderi într-o varietate de contexte a disciplinei istorice și a educației pentru societate. Toate acestea fac această competență cheie să fie una prioritară prin întreg demersul didactic al acestei discipline.

3.2 Competențe transdisciplinare prioritare pentru disciplina opțională

Holocaust: istorie și lecții de viață

Tranversalitatea este o caracteristică importantă a competențelor-cheie. Acestea traversează diferitele sfere ale vieții sociale, precum și în mod firesc, frontierele disciplinare. Competențele transversale derivă din competențele-cheie, extind și dezvoltă pe acestea. În acest sens pornind de la modelul de taxonomie a competențelor transversale din *Cadrului de referință a Curriculumului Național* (2017, pag.17-22), putem afirma că competențele prioritare transversale pentru disciplina opțională „*Holocaust: istorie și lecții de viață*” se prezintă astfel:

1. Cetățenia responsabilă, deoarece un cetățean responsabil trebuie să-și asume rolurile de a demonstra responsabilitate individuală pentru concluziile și ideile exprimate în public; să demonstreze integritate și demnitate în relațiile sociale; să conștientizeze modul în care alegerile/deciziile individuale afectează propria persoană, familia și comunitatea mai largă; manifestă inițiativă pentru a se informa și pentru a acționa asupra problemelor și evenimentelor de interes social. În contextul finalităților acestei discipline, tinerii cetățeni trebuie să înțeleagă și să promoveze principiile democratice ale libertății, dreptății și egalității; să conștientizeze faptul că fiecare ființă umană are o valoare înăscută; să demonstreze respect pentru demnitatea umană, pentru nevoile și drepturile omului; să promoveze ordinea și legitatea la nivel social, să dezvolte abilități pentru a lucra cu subiecte controversate / controversate și să dezvolte empatie.

2. Gândirea complexă și critică, deoarece o persoană capabilă să gândească în mod complex și critic demonstrează o varietate de procese de gândire relevante și necesare în contextul acestei discipline opționale: evaluează, analizează și prezice consecințe; percepe gândirea ca pe un proces holist, integrat; realizează integrarea noilor informații cu experiențele și cunoștințele deținute: utilizează procesele de gândire pentru a interpreta, a organiza și a lucra cu informația; corelează informațiile în moduri noi și unice; echilibrează rațiunea și sentimentele în luarea deciziilor; ia în considerare ideile noi și perspectivele variate pentru a-și lărgi și adânci perspectivele asupra problemelor; formulează concluzii și conștientizează consecințele acestora; este capabil să conducă o discuție argumentată și manifestă înțelegere de abordare a multiperspectivității.

3. Colaborarea/lucrul în echipă, deoarece o persoană capabilă să coopereze și să lucreze într-un grup, înțelege și își asuma diferite roluri pentru a învăța pe alții noi competențe și procese; facilitează activitatea în grup și apreciază diversitatea ideilor; sugerează modificări pentru a identifica punctele comune atunci se confruntă cu interese divergente; generează o varietate de soluții/ opțiuni, evaluează calitatea ideilor și rezultatele potențiale ale aplicării lor. Datorită cooperării în cadrul procesului de

studii în cadrul acestei discipline, elevii vor învăța cum să utilizeze eficient sursele istorice, să lucreze cu diferite categorii de persoane și grupuri, fapt ce îi face să valorizeze similitudinile și diferențele membrilor de grup; să respecte diferențele etnice și culturale și să le utilizeze ca resurse în procese de grup; să manifeste empatie față de ceilalți și să răspundă adecvat în privința interrelațiilor complexe prin construirea unui consens.

3.3 Competențe specifice ale disciplinei opționale

Holocaust: istorie și lecții de viață

1. Demonstrarea înțelegerii complexității fenomenului Holocaustului în istoria contemporană prin prisma valorilor general-umane, manifestând comportament tolerant.
2. Analiza multiperspectivă a evenimentelor și proceselor istorice prin explorarea diverselor surse referitoare la Holocaust, apreciind valoarea fiecărei vieți umane.
3. Combaterea manifestărilor de xenofobie, antisemitism și discriminare, valorificând conceptul drepturilor omului.
4. Aprecierea fenomenului Holocaustului în istoria omenirii, demonstrând gândire critică și obiectivitate.

IV. ADMINISTRAREA DISCIPLINEI

Statutul disciplinei	Aria curriculară	Clasa	Nr. de ore pe săptămână	Nr. de ore pe an ¹
Opțională	Educație socioumanistică	IX-XII	1	35

¹ Poate varia în funcție de structura anului școlar și datele calendaristice.

V. UNITĂȚI DE ÎNVĂȚARE

Unități de competențe	Unități de conținut	Activități de învățare recomandate, produse școlare
<p><u>Cunoaștere, înțelegere, interpretare și explicare</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Descrierea propriilor gânduri și emoții ce pot influențează comportamentul în urma studierii fenomenului holocaustului; • Explicarea semnificației principalelor concepte specifice fenomenului holocaustului din perspectiva valorilor general-umane; • Explicarea în baza învățămintelor holocaustului caracterul universal, inalienabil și indivizibil al drepturilor omului; • Determinarea relației între drepturile omului, democrație, pace și securitate într-o lume globalizată, din perspectiva complexității fenomenului holocaustului; • Demonstrarea capacității de a descrie sentimentele altor persoane ce au suferit; <p><u>Aplicare și analiză</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Stabilirea drepturilor omului în calitate de cadru al valorilor în evenimentele specifice holocaustului, precum și relația lor strânsă cu alte cadre ale valorilor morale, etice și religioase; 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Evreii: cine sunt ei? <ul style="list-style-type: none"> • Originea, expulzarea • Religia, cultura • Exilarea 2. Evreii de la exilare până la reformele liberal-burgheze <ul style="list-style-type: none"> • Conceptul de diasporă și evreii califatului de la Cordoba • Începutul inchiziției și expulzările ulterioare • Evreii în Europa: încercarea de a-și păstra identitatea și formarea stereotipurilor • Integrarea, asimilarea și raporturi speciale. Afacerea Dreyfus • Începutul mișcării sioniste 3. Evreii-vecinii noștri. Viața comunităților evreiești în România și Basarabia <ul style="list-style-type: none"> • Statutul evreilor și politica statului • Contribuția comunităților evreiești la dezvoltarea economică și socială locală • Cultura și influența reciprocă • Viața în incertitudine: manifestarea antisemitismului în Basarabia și România, pogromurile 4. Integrarea evreilor în România interbelică: politica și viața cotidiană 	<ul style="list-style-type: none"> - Reflecții critice asupra unor puncte de vedere - Studii de caz referitor la recunoașterea valorilor unei comunități/etni - Simularea procesului de judecată - Conferința tematică - Analiza documentelor istorice după algoritmul stabilit - Activitatea didactică cu fotografiile - Realizarea interviului cu persoana-resursă - Identificarea în cadrul legal național și internațional a prevederilor privind protecția drepturilor omului - Analiza critică a istoriilor persoanelor victime ale Holocaustului - Studii de caz la subiect - Conversații euristice despre sursele conflictelor - Jocuri de empatie - Analiza filmelor video despre soarta victimelor Holocaustului

<ul style="list-style-type: none"> • Desfășurarea proceselor de investigație istorică a fenomenului holocaust, manifestând gândire critică; • Colectarea informațiilor cu privire la fenomenul holocaustului, în mod eficace, folosind o varietate de tehnici și surse • Utilizarea tehnologiilor informaționale în mod eficient pentru a accesa, investiga, structura și integra informațiile cu privire la evenimentele istorice ce au dus la holocaust; • Analiza multiperspectivă a punctelor de vedere alternative cu privire la holocaust în spațiul autohton; 	<ul style="list-style-type: none"> • Constituția din 1923, „egalitatea formală în drepturi”, interdicția de a ocupa funcții de stat sau judecătorești, de a activa în catedrele universitare sau de a avea grad de ofițer militar, existența unei limite procentuale pentru evrei la universități • Viața evreilor în mediul urban și rural • Politica antisemită în România: originea, mișcarea antisemită studentească, Liga Apărării Național Creștine, Legiunea Arhanghelului Mihail 	<ul style="list-style-type: none"> - Eseu istoric la subiect - Elaborarea scrisorii de susținere pentru ... din numele ... - Elaborarea un text istoric, utilizând termenii la temă - Completarea tabelului conceptual - Jocuri de exprimare a opiniilor personale privind ... - Discuții în clasă cu privire la necesitatea respectării drepturilor omului - Călătorie imaginară - Masa rotundă la subiect - Discutarea unor cazuri care necesită exprimarea opiniilor personale - Discuții dirijate cu referire la ... - Exerciții de reflecție personală - Realizarea unui Portofoliu - Discutarea unor convingeri din mai multe perspective - Întocmirea unor mesaje de recunoștință persoanelor care ... - Studii de caz despre stereotipuri și prejudecăți - Studii de caz privind situații discriminatorii în baza de diferențe - Realizarea fișelor de lucru
<p style="text-align: center;"><u>Formularea de judecăți apreciative de evaluare</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Evaluarea informațiilor cu privire la evenimentele specifice holocaustului în mod critic; • Argumentarea punctul de vedere cu privire la momentele controversate ale holocaustului, recurgând la dovezi; • Argumentarea responsabilității fiecărei persoane de a respecta demnitatea și drepturile umane ale altor persoane în diverse contexte istorice; • Reflectarea critică asupra propriilor sale valori și convingeri în procesul studierii evenimentelor specifice holocaustului, manifestând toleranță în viziunea asupra lumii; 	<p>5. Antisemitismul-ideologie și politică de stat în Europa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rasismul-ideologie a nazismului • Politica antievreiască: legile de la Nürnberg, boicotul, „noaptea de cristal” • Evreii din Germania în căutarea siguranței <p>6. Holocaustul</p> <ul style="list-style-type: none"> • Începutul Holocaustului: ocuparea Poloniei, primele ghetouri, soarta evreilor din Europa Occidentală, începutul deportărilor • Viață și moarte în teritoriile ocupate: specificul Holocaustului pe teritoriul URSS, execuțiile în masă, Babi Iar, viața și moartea în ghetou • Holocaust: istorii personale • Viața ce duce spre moarte: „soluția finală a problemei evreiești”, marșurile morții • Rezolvarea problemei evreiești în România și Basarabia, pogromurile de la Iași, ghetoul din Chișinău, tragedia din Dubăsari, Transnistria-cimitirul uitat 	

<ul style="list-style-type: none"> • Prezentarea critică a modului în care interacțiunile interculturale au influențat situațiile și evenimentele care au dus la holocaust; <p><u>Integrare și transfer</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Integrarea cunoștințelor obținute din diferite teme/domenii de învățare pentru a explica fenomenul holocaustului; • Promovarea faptului că libertățile și drepturile fundamentale ale omului trebuie să fie recunoscute de către fiecare, trebuie întotdeauna protejate și respectate în orice moment al vieții; • Susținerea viziunii conform căreia nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante, indiferent de context istoric; • Promovarea toleranței față de diferite credințe și convingeri pe care le împărtășesc alți membri ai societății, reieșind din învățămintele holocaustului; • Promovarea comunicării și dialogului între persoane care aparțin diferitor comunități culturale, pentru a promova respectul și cultura conviețuirii pașnice; • Demonstrarea empatiei față de persoanele în situații dificile de viață, manifestând solidaritate; • Respectarea permanentă a legilor echitabile, indiferent de natura evenimentelor istorice; 	<ul style="list-style-type: none"> • Lagărele de concentrare și cele de exterminare: Majdanek, Treblinka, Sobibor , Auschwitz- drumul ce duce spre iad • Programul de eutanasiere. Alte jertfe ale celui de-al Treilea Reich: soarta rromilor, sinti, martorilor lui Iehova, homosexualilor <p>7. Rezistența</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rezistența în ghetouri și lagăre, revoltele • Rezistența spirituală: fapta eroică a lui Music Pinchenzon, încercarea păstrării tradițiilor, familia-sprijin în situații de criză <p>8. „Cei ce stau deoparte”: responsabilitate pentru alegere</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nici victime, nici jertfe • Colaborarea: modalitate de salvare sau cooperare? <p>9. Compasiunea-act de eroism</p> <ul style="list-style-type: none"> • Istории despre salvarea evreilor • Dreptii între popoare. Dreptii între popoare din Republica Moldova <p>10. Copii – victime ale Holocaustului (Anne Frank, Roman Kravcenko, Șabs Roif, Janusz Korczak)</p> <p>11. Responsabilitatea pentru crimele nazismului, responsabilitatea pentru Holocaust.</p> <p>12. Viața după Holocaust</p> <p>13. Memoria Holocaustului în Republica Moldova, România în Europa și toată lumea.</p> <p>14. Negarea holocaustului și antisemitismul de azi</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Elaborarea unor comunicări scrise asupra evenimentului istoric studiat - Selectarea informațiilor, datelor cu referire la ... - Exerciții de identificare a cauzelor și consecințelor a evenimentului istoric - Redactarea unui eseu istoric - Exerciții de lectură critică a diferitor tipuri de surse istorice
--	---	--

	15. Genocidul și legislația internațională.	
--	--	--

Notă: În cadrul acestui curs, evaluarea sumativă va fi alcătuită din 2 ore.

5 ore vor fi dedicate istoriei locale, profesorul urmând să acorde o atenție deosebită cercetărilor etnografice, vizitării, în măsura posibilităților, acelor locuri ce au o anumită tangență cu tragedia Holocaustului, întâlnirilor cu martorii oculari ai tragediei, studiului mărturisirilor, vizionării unor filme documentare sau artistice și discutarea ulterioară a acestora. Acest semn indică temele ce pot fi folosite de către profesor la clasele liceale sau dacă cursul este studiat doi ani consecutiv.

VI. STRATEGII DIDACTICE

Strategiile didactice utilizate în cadrul demersului educațional au ca scop realizarea eficientă a finalităților curriculare. Formarea competențelor și valorilor în cadrul cursului trebuie făcută în conformitate cu rigorile impuse de Cadrul de referință a Curriculumului Național. Procesul didactic se axează pe elev ca subiect al învățării și pe folosirea metodelor activ-participative și interactive, fapt ce favorizează exprimarea de opinii, colaborarea și comunicarea între elevi, dar și între aceștia și alți subiecți educaționali. Este încurajată utilizarea noilor tehnologii în cadrul procesului educațional.

Este recomandat cadrelor didactice proiectarea demersului educațional în conformitate cu cadrul Evocare – Realizare a sensului – Reflecție – Extindere (ERRE), precum și folosirea cunoștințelor și abilităților obținute la alte discipline studiate.

Demersul educațional va fi orientat spre formarea unor competențe transdisciplinare, conținuturile tematice să nu fie un scop în sine, ci cu ajutorul lor să se formează competențele specifice disciplinei. Cadrul didactic se va baza pe următoarele principii didactice:

- *plasarea elevului în centrul procesului educațional;*
- *dezvoltarea competențelor de comunicare, de lucru în echipă, a spiritului de toleranță și empatie;*
- *acordarea șanselor egale de afirmare copiilor și valorificarea potențialului fiecărui elev;*
- *stimularea gândirii critice și a capacității de argumentare constructivă;*
- *formarea la elevi a unor comportamente în corespundere cu valorile genaral-umane.*

Nu există un „singur mod corect” de a preda fenomenul Holocaustului, o metodologie valabilă pentru toți profesorii și elevii. Ceea ce oferă sugestiile metodologice de față sunt doar idei folositoare pentru profesori în efortul lor de a-și construi scheme de lucru, ținând cont de particularitățile de învățare ale fiecărui elev, de vârsta și de abilitățile lor, precum și de resursele didactice avute la dispoziție. Sunt recomandate pentru utilizare strategiile didactice ce contribuie la dezvoltarea gândirii critice, formarea spiritului civic și educarea toleranței.

Demersul educațional nu va fi dedicat exclusiv *Holocaustului*, ci și aspectelor anterioare și ulterioare acestui fenomen, cuprinzând un orizont mult mai larg al culturii evreiești din perioada interbelică, dar și anterioară acesteia. Profesorul va motiva elevii pentru formularea răspunsurilor argumentate și logice, evitând răspunsurile simpliste și tipizate.

Predarea poate și se va desfășura în contexte diferite. Pentru a observa diferențele dintre Holocaust și alte acte de genocid e necesar de evidențiat cu maximă acuratețe analogiile și deosebirile. Elevii vor fi încurajați să studieze istoria și memoria la nivel local, regional, național și universal și să fie motivați să participe la activitățile tradiționale de comemorare și rememorare organizate la nivel național și local și să reflecteze asupra lor. Se încurajează selectarea celor mai potrivite activități de

învățare, evitând simulările prin care elevii sunt încurajați să se identifice cu călăii sau victimele, totodată de evitat legitimarea negării trecutului.

Cadrul didactic trebuie să conștientizeze potențialul și, în același timp, limitele surselor didactice utilizate în procesul educațional, în deosebi cele existente pe diferite portaluri informaționale de referință. E necesară asigurarea elevilor cu acces la surse primare de informare, dar și atenționarea lor că cele mai multe mărturii asupra *Holocaustului* provin de la autorii crimelor.

Studierea fenomenului se va aborda în contextul larg al istoriei europene, văzută ca tot întreg. Se recomandă abordarea evenimentelor istorice în mod echilibrat și în context larg pentru a face distincție între istoria Holocaustului și învățămintele ce se pot trage din această istorie. În ceea ce privește subiectele studiate, la planificarea activităților, cadrul didactic va include examinarea faptelor și evenimentelor istorice din perspectiva următorilor protagoniști: *victime; călăi; colaboratori; spectatori; salvatori*.

O prioritate pentru profesor în procesul de predare constituie sentimentele și opiniile elevilor cu privire la subiectele studiate. Profesorul trebuie să fie pregătit să examineze cauzele conflictului din lumea modernă, iar tinerilor să li se poată da șansa de a discuta aceste probleme în mod deschis. Se recomandă să se facă distincția, cu grijă, între diferite conflicte, între cauzele și natura fiecăruia în parte.

Subiectul *Holocaustului* poate fi abordat cu succes în fața elevilor dacă pe lângă faptul că este bine explicat fenomenul, se creează un mediu propice învățării, centrat pe elev, individualizând istoria și convertind statisticile în istorii personale. Pot fi utilizate relatările martorilor pentru a face istoria „mai reală” pentru elevi, totodată o abordare cross-curriculară sporește înțelegerea fenomenului de către elevi.

Este bine ca elevi să analizeze critic diversele interpretări ale acestui fenomen, dar profesorul trebuie să selecteze atent materialele scrise și cele vizuale pentru a nu utiliza imagini ce ar putea leza sensibilitatea elevilor.

Tinerii trebuie să devină membri activi și angajați ai societății. Dar utilizarea exemplului Holocaustului, pentru a încuraja asemenea atitudini pozitive, se poate dovedi contraproductivă și poate determina sentimente de neputință, dacă elevilor nu le este dată ocazia de a discuta *cum* pot ei răspunde la întrebările care-i frământă. Din această cauză, proiectul didactic va fi adaptat din timp, astfel încât să se poată examina, împreună cu elevii, metode de acțiune legitimă și pașnică, ce le pot fi la îndemână în cazul problemelor de interes pentru ei.

VII. STRATEGII DE EVALUARE

Evaluarea, împreună cu predarea și învățarea, este o componenta de bază a procesului didactic la disciplina opțională „Holocaust: istorii și lecții de viață” și constituie mijlocul principal de orientare a activităților de învățare ale elevilor, a progresiei învățării și competențelor formate de aceștia.

Luând în considerație faptul că curriculum la disciplina opțională nu constituie obiectul evaluărilor externe și naționale, **evaluarea se va realiza prin descriptori**. Evaluarea se va realiza sub forma unui feed-back constructiv, menit să demonstreze nivelul de formare la elevi a finalităților proiectate/competențelor specifice. Principale tipuri de evaluare utilizate în cadrul demersului didactic – *evaluarea formativă și sumativă*. În cadrul evaluării formative cadrul didactic poate folosi

metode de evaluare orală și scrisă. În acest context pot fi aplicate metode/tehnici: studiul de caz, interviul, lucrul cu fotografiile/poze, comentariul pe baza imaginii/unui film, eseul, reflecții asupra povestirilor martorilor evenimentelor, analiza surselor istorice, adresarea scrisorilor persoanelor care au trecut prin Holocaust, conversație euristică etc.

În scopul proiectării cât mai eficiente, se recomandă să fie utilizate instrumente centrate în special pe evaluarea procesului, deoarece ne interesează nu doar produsul realizat de elev, dar mai cu seamă, cum a fost realizat acesta, cum a ajuns elevul la această performanță. Aceste tehnici vor ajuta elevii să-și dezvolte într-o manieră personalizată gândire critică, să exprime opinii și atitudini. Pentru evaluare sumativă poate fi propus *Portofoliul, Proiectul educațional, Proiectul de cercetare, Proiectul de acțiuni, Jurnal reflexiv, Reflecții structurate* etc.

În procesul de evaluare la disciplina opțională „Holocaust: istorii și lecții de viață” pot fi aplicate și alte metode, cum ar fi *observarea sistematică a activității și comportamentului elevului, evaluarea reciprocă, evaluarea activității în grup* etc. Se recomandă și utilizarea *chestionarelor și a fișelor de autoevaluare*, care permit elevului să-și observe propriul comportament în situații de învățare structurate cooperativ. Cadrul didactic și elevul au libertatea de a-și elabora propriile fișe ale activităților de reflecție, autoevaluare și evaluare reciprocă.

Pot exista cazuri și situații în care nu ar trebui efectuate evaluări, deoarece subiectele sunt prea sensibile pentru elevi.

Pentru evaluarea competențelor specifice disciplinei opționale „Holocaust: istorii și lecții de viață” sunt elaborați descriptorii, care, de fapt, sunt un set de descrieri pozitive ale comportamentelor observabile. Procesul de evaluare prin descriptorii se realizează prin: observarea comportamentelor elevilor pe parcursul activităților, inclusiv în procesul de elaborare/realizare de către elevi a produselor; activităților de reflecție, autoevaluare și evaluare reciprocă între elevi. Efectuată în mod regulat, observarea devine parte componentă a procesului educațional. Cadrul didactic observă comportamentul elevului pentru a stabili manifestarea competenței specifice/unităților de competență. Evaluarea se va realiza prin **acordarea de calificative**. În vederea realizării evaluării prin descriptorii de competență aceștia au fost selectați din lista descriptorilor pentru o cultură democratică, aprobată de Consiliul Europei prezente în tabelul de mai jos:

Tabelul: Descriptorii de competență

Nr.	Competența specifică	Descriptorii de competență Elevul:
1	Descrierea complexității fenomenului holocaustului în istoria contemporană prin prisma valorilor general-umane pentru formarea	<p>1.1 Poate descrie felul în care propriile gânduri și emoții îi influențează comportamentul</p> <p>1.2 Poate reflecta critic asupra propriilor sale valori și convingeri, analiza în mod critic propriile viziuni asupra lumii</p> <p>1.3 Poate explica semnificația principalelor concepte politice, inclusiv democrație, libertate, cetățenie, drepturi și responsabilități</p> <p>1.4 Poate explica de ce fiecare persoană are responsabilitatea de a respecta drepturile umane ale altor persoane</p>

	comportamentului tolerant	<p>1.5 Poate reflecta critic asupra relației între drepturile omului, democrație, pace și securitate într-o lume globalizată</p> <p>1.6 Poate reflecta critic asupra drepturilor omului în calitate de cadru al valorilor, precum și relația lor strânsă cu alte cadre ale valorilor morale, etice și religioase</p> <p>1.7 Este capabil să mediteze critic asupra felului în care interacțiunile interculturale pot influența situații și evenimente</p> <p>1.8 Poate prezenta diverse istorisiri din perspective diferite cu referire la puterile istorice și factorii care au modelat lumea contemporană</p> <p>1.9 Poate reflecta critic asupra proceselor investigației istorice</p> <p>1.10 Poate explica caracterul universal, inalienabil și indivizibil al drepturilor omului</p>
2.	Analiza multiperspectivă a evenimentelor și proceselor istorice prin explorarea diverselor surse referitoare la holocaust	<p>2.1 Poate aduna informații în mod eficace folosind o varietate de tehnici și surse</p> <p>2.2 Poate utiliza tehnologiile informaționale în mod eficient pentru a accesa, investiga, structura și integra informațiile</p> <p>2.3 Este capabil să integreze cunoștințele obținute din diferite teme/domenii de învățare</p> <p>2.4 Pentru a-și susține punctul de vedere recurge la dovezi</p> <p>2.5 Poate analiza puncte de vedere alternative</p> <p>2.6 Poate evalua informațiile în mod critic</p> <p>2.7 Ascultă cu atenție alte persoane, diferite opinii</p> <p>2.8 Dă dovadă de înțelegere atunci când este martor al unor lucruri neplăcute survenite în viața altor persoane</p> <p>2.9 Știe să compătămească o persoană care suferă și are necazuri</p> <p>2.10 Demonstrează capacitatea de a descrie sentimentele altor persoane</p>
3.	Combaterea manifestărilor de xenofobie, antisemitism și discriminare, valorificând conceptul drepturilor omului	<p>3.1 Susține că dialogul intercultural trebuie să fie folosit pentru a promova respectul și cultura "conviețuirii pașnice"</p> <p>3.2 Susține că democrația trebuie să fie întotdeauna protejată și respectată drept fundament esențial pentru a acționa împreună cu alți membri ai societății</p> <p>3.3 Caută și profită de oportunitatea de a întâlni persoane ce împărtășesc valori, tradiții și comportamente diferite</p> <p>3.4 Tratează cu respect opiniile și ideile altor persoane, atâta timp cât acestea sunt compatibile cu drepturile omului</p> <p>3.5 Exprimă angajamentul de a nu fi un simplu spectator în cazul când se încalcă demnitatea și drepturile altor persoane</p> <p>3.6 Este convins că poate miza pe abilitatea de a rămâne calmă și a face față situațiilor dificile</p> <p>3.7 Exprimă disponibilitatea de a tolera incertitudinea</p> <p>3.8 Își exprimă compasiunea pentru persoanele supuse unui tratament necorespunzător</p>

		<p>3.9 Demonstrează abilitatea de a depăși anxietăți, îngrijorări și temeri privind interacțiunea cu persoane care fac parte din comunități culturale diferite</p> <p>3.10 Se străduie să rezolve conflictele, dând dovadă de respect pentru opiniile altor persoane</p>
4.	<p>Aprecierea fenomenului holocaustului în istoria omenirii, manifestând gândire critică și obiectivitate</p>	<p>4.1. Susține că drepturile omului trebuie să fie întotdeauna protejate și respectate</p> <p>4.2. Susține că libertățile fundamentale ale omului trebuie să fie recunoscute de către fiecare</p> <p>4.3. Apără viziunea conform căreia nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante</p> <p>4.4. Promovează viziunea că trebuie să fim toleranți față de diferite credințe și convingeri pe care le împărtășesc alți membri ai societății</p> <p>4.5. Susține că fiecare trebuie să promoveze comunicarea și dialogul între persoane care aparțin diferitor comunități culturale, iar dialogul intercultural trebuie să fie folosit pentru a promova respectul și cultura "conviețuirii pașnice"</p> <p>4.6. Susține că legile corecte și echitabile trebuie să fie mereu respectate și aplicate</p> <p>4.7. Exprimă curiozitate față de alte convingeri și interpretări, precum și alte orientări și apartenențe culturale</p> <p>4.8. Caută și profită de oportunitatea de a întâlni persoane ce împărtășesc valori, tradiții și comportamente diferite</p> <p>4.9. Dă dovadă de respect față de opinii diferite, viziuni asupra lumii și moduri de viață, atâta timp cât acestea nu încalcă drepturile omului</p> <p>4.10. Este responsabil de propriul comportament</p>

Descriptorii de competență:

- sunt criterii calitative de evaluare care descriu modul de manifestare a competențelor elevului și permit determinarea gradului de realizare a acestora (minim, mediu, maxim). În conformitate cu nivelul atins, descriptorii permit acordarea de calificative „suficient”, „bine”, „foarte bine”;
- sunt, de fapt, *indicatori* observabili, ce pot fi identificați în *comportamentul* elevilor sau în *produsele* activității acestora. Rolul descriptorilor este de a oferi criterii riguroase și obiective de evaluare și acordare a calificativelor, îndeplinind funcția unui etalon de evaluare care să producă rezultate comparabile, relativ standardizate, la evaluări diferite;
- nu desemnează comportamente sau performanțe izolate sau declanșate în mod artificial, ci comportamente și performanțe combinate și înlănțuite pe parcursul perioadei de învățare, puse în acțiune de către elevi;

- oferă un set de descrieri pozitive ale comportamentelor observabile care indică faptul că o persoană a atins un anumit nivel de experiență într-o anumită competență.

Evaluarea formativă nu se înregistrează în catalogul clasei. Pentru stabilirea calificativului la final de semestru/an școlar se aplică următorul algoritm de contorizare a numărului de descriptori pentru competențe specifice formate:

- 100-81% (40-32 descriptori) din competențele atinse corespunde calificativului **foarte bine**;
- 80-56% (30-21 descriptori) din competențele atinse corespunde calificativului **bine**;
- 55-25% (20-10 descriptori) din competențele atinse corespunde calificativului **suficient**.

VIII. AUXILIARE DIDACTICE DE REFERINȚĂ EDUCAȚIEI HOLOCAUSTULUI

1. „**Lecții despre Holocaust și Educația toleranței**” - Materiale metodice pentru profesorii gimnaziilor și liceelor. Chișinău, 2012
2. **Raport Final. Fragmente legate de Basarabia și Bucovina**. Chișinău 2005. (În limba română și în limba rusă), Școala Internațională de Studiere a Holocaustului, Yad Wasem, Ierusalim.
3. „**The Moldovan Jewish Family Album**” - pictures and stories from Centropa interviews in Moldova. – expoziție. Chișinău, 2017
4. **The Story of Tamara Koblik**. <http://www.centropa.org/centropa-cinema/story-tamara-koblik> (În limba română, subtitlat în rusă)
5. **The Story of Ivan Barbul**. <http://www.centropa.org/centropa-cinema/story-ivan-barbul> (În limba română, subtitrat în rusă)
6. Filme documentare și materiale metodice din web-situl <http://www.centropa.org/>
7. **Yad Vashem. Materiale educaționale pentru studierea Holocaustului:** <https://www.yadvashem.org/yv/en/education/languages/r.asp?omanian/index>.
8. **“Ebraika”**: <http://ebraika.ru/bibliografii/holocaust/>
9. Benjamin, Lya. **Prigoană și rezistență în istoria evreilor din România 1940-1944**: Studii / Lya Benjamin. – București: Hasefer, 2001. – 474 p. *Holocaust în România. Cartea cuprinde documente referitoare la Basarabia*
10. Benz, Wolfgang; Mihok, Brigitte. **Holocaustul la periferie. Persecutarea și nimicirea evreilor în România și Transnistria în 1940 – 1944** / Benz, Wolfgang; Mihok, Brigitte; Trad. din l. germ. Cristina Grossu-Chiriac. – Ch.: Cartier, 2010. - 384 p.
11. Butnaru I.C. **Holocaustul uitat: Considerațiuni istorice, politice și sociale cu privire la antisemitismul românesc**. – S. l: S.n., S.a. – 527 p.
12. **Evreii din România între anii 1940 – 1944**. Vol. I. Legislația antievreiască / Federația Comunităților evreiești din România. Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România. Alcăt. Lya Benjamin. – București: Hasefer, 1993. – 486 p.
13. *Basarabia: p. 1, 2, 46, 67, 93, 97, 100. Transnistria: 71, 74, 98.*
14. Heller, Agnes. **Fiorul evocării unor lumi ucise: Scriitori evrei moderni despre destinul evreilor din Europa centrală**. – București: Hasefer, 2006. – 151 p.
15. **Holocaust: Tinerii întreabă, supraviețuitorii răspund**/ Asociația evreilor din România victime ale Holocaustului. - Ed. a 2-a. – București: AERVH, 2008. – 303 p.
Cartea este alcătuită în formă de întrebare-răspuns
16. Ioanid, Radu. **Holocaustul în România. Distrugerea evreilor și romilor sub regimul Antonescu, 1940 – 1944** / Radu Ioanid; Institutul Național ELIE WIESEL pentru Studierea Holocaustului în România; ed. a 2-a revăzută și adăugată. – București: Hasefer, 2006. – 454 p. + 6 p. Il. *Volumul conține materiale referitoare la Basarabia. (P. 138 – 162; 173 – 252; 263 – 330; 361 – 375).*

17. **Raport final** / Comisia Int. pentru Studierea Holocaustului în România. – Iași : Polirom, 2005. – 423 p. *Raportul Comisiei Internaționale pentru Studierea Holocaustului în România. Conține date despre Basarabia.*
18. Shafir, Michael. **Între negare și trivializare prin comparație : Negarea Holocaustului în țările postcomuniste din Europa Centrală și de Est** / Michael Shafir. – Iași : Polirom, 2002. – 158 p. – (Document).
19. **Anti-iudaism sau lumea grotelor: articole, proze, documente, memorii, versuri** / alcăt. : Efim Tkaci. – Ch. : Ruxanda, 1999. – 248 p.
20. Calvarul... / Red. E. Levit. **Alianța antifascistă democratică din RM/** Alc.: E.Tkaci. – Ch.: S.n., 1998. - 35 p.
21. Dumitru, Diana. **Holocaustul: texte, teorii, memorii: Note de curs** / Diana Dumitru; Univ. Pedagogică de Stat "Ion Creangă" din Chișinău. – Ch.: Pontos, 2009. – 84 p.
22. Dumitru Diana. **The State Antisemitism, and Collaboration in the Holocaust.**-Cambridge University Press, 2016,- 261p.
23. **DOCUMENTE.** Comisia Internațională Pentru Studierea Holocaustului în România. București, POLIROM, 2005,-612 p
24. **HOLOCAUST Encyclopedia.** - Yale University Press, New Haven and London, 2001
25. Solonari, Vladimir, **Purificarea națiunii: dislocări forțate de populație și epurări etnice în România lui Antonescu: 1940-1944/** Vladimir Solonari; Trad. din l. engl. Cataliv Dracsineanu. -Bucuresti: Polirom, 2015. -422 p.: il. - Bibliogr.: P. 391-422.
26. **Comisia Internațională pentru Studierea Holocaustului în România. Raport final.** Presed. E. Wiesel. Ed. T. Friling, R. Ioanid, M. Ionescu. - București: Polirom, 2005. -423 p.
27. Ioanid, Radu. **Holocaustul în România : Distrugerea evreilor și romilor sub regimul Antonescu 1940 -1944/** Radu Ioanid. -Ed. a II-a, rev. și ad.. - București: Hasefer, 2006. -454 p.: il.
28. Shapiro, Paul A. **Ghetoul din Chișinău, 1941 - 1942: o istorie documentară a Holocaustului în interiorul frontierelor contestate ale României/** Paul A. Shapiro; Trad. Nicilae Dragusin. – București: Editura Institutului National pentru Studierea Holocaustului din Romania "Elie Wiesel": Curtea Veche Publishing, 2016. -302 p.: il.
29. Benz, Wolfgang; Mihok, Brigitte. **Holocaustul la periferie. Persecutarea și nimicirea evreilor în România și Transnistria în 1940 - 1944.** Benz, Wolfgang; Mihok, Brigitte; Trad. din l. germ. Cristina Grossu-Chiriac. -Chisinau: Cartier, 2010. -384 p.

X.REFERINȚE BIBLIOGRAFIE

1. „Уроки Холокоста и воспитание толерантности”. Методическое пособие для учителей гимназий и лицеев. Кишинэу, 2012
2. **Итоговый отчёт. Отрывки, связанные с Бессарабией и Буковиной.** Кишинэу 2005.
3. «Тропой памяти» - Учебное пособие по преподаванию истории Катастрофы. Яд Вашем, Иерусалим, Израиль.
4. „**The Moldovan Jewish Family Album**” - pictures and stories from Centropa interviews in Moldova. – expoziție. Chișinău, 2017
5. **The Story of Tamara Koblik.** <http://www.centropa.org/centropa-cinema/story-tamara-koblik> (În limba română, subtitlat în rusă)
6. **The Story of Ivan Barbul.** <http://www.centropa.org/centropa-cinema/story-ivan-barbul> (În limba română, subtitrat în rusă)
7. Alte filme și materiale metodice din web-saitul <http://www.centropa.org/>
8. **Яд Вашем.** Учебные и методические материалы на ресурсе: <https://www.yadvashem.org/yv/ru/education/index.asp>
9. “Ebraika”:<http://ebraika.ru/bibliografii/holocaust/>

10. **The State Antisemitism, and Collaboration in the Holocaust.** - Dumitru Diana. Cambridge University Press, 2016, - 261p.
11. **Холокост.** Энциклопедия, - Москва, 2008,-805 с.
12. **ХОЛОКОСТ В Украине.** – Днепро, 2016,- 563 с.
13. **Довідник. «Праведники народів світу».** - Днепро, 2016,-220 с.
14. **Холокост: Факты. Только факты...**/ Сост. М. Беккер. -К., 2004. -462 с.
15. **Шоа - Холокост - Катастрофа: "Еврейский вопрос" в политике диктатуры И. Антонеску.** - Левит, Изяслав. Т. 1. -Тирасполь, 2015. -560 с.: ил Т.2. -Тирасполь, 2017. -520 с. -Библиогр.: С. 513-517.
16. **История евреев Молдовы.**, Евгений Брик. Кишинэу, 2017,- 192 с.
17. **Вера после Катастрофы.** Элиэзер Беркович; пер. с англ. М. Китросской. – Иерусалим: Амана, 1990. – 122 с. Исследование геноцида еврейского народа во время Второй мировой войны.
18. **Передайте об этом детям вашим: История Холокоста в Европе 1933-1945** / Стефан Брухвельд, Пол А. Левин. – М.: Текст, 2000. – 104 с.: ил.
19. **Как я объясняла моей дочери, что такое Освенцим** / Аннет Вивьерка; пер. с фр. А. Миролобовой. – СПб.: Лимбус Пресс, 2001. – 77 с. Книга, построенная в форме диалога, рассказывает об ужасах Освенцима и других концлагерей.
20. **День Катастрофы и Героизма.** – Тель-Авив: Б.и., 1994. – 14 с.: ил. Воспоминания, стихи, песни, картины бывших узников концлагерей.
21. **Пепел прошлого стучит в наши сердца.** Холокост / И.Левит; Общество еврейской культуры Республики Молдова, Институт национальных меньшинств АН Молдовы, Кишинёвская городская б-ка им. И.Мангера. - К.: Б.и., 1997. – 19 с.
22. **Освенцим. Гитлеровский лагерь массового уничтожения.** Ред. Клавдия Козакевич; Пер. Галина Наторф; Худ. Ежи Кемпкевич. – Варшава: Интерпресс, 1988. – 189 с.: ил.
23. **Уничтожение евреев СССР в годы немецкой оккупации (1941-1944):** Сб. док. И материалов / ред. Ицхак Арад. – Иерусалим: Тарбут, 1991. – 424 с.
24. **Последние свидетели.** – М.: Коллекция „Совершенно секретно”, 2002. – 400с. – (Анатомия Холокоста). Представлены воспоминания людей, переживших нацистскую оккупацию, гетто и концлагеря.
25. **Черная книга** / сост. под ред. Василия Гроссмана и Ильи Эренбурга. – Иерусалим, 1980. – 547 с.
 О повсеместном убийстве евреев немецко-фашистскими захватчиками во временно оккупированных районах СССР и в лагерях уничтожения в Польше во время войны 1941-1945 гг.
 Бессарабия: С. 95, 128, 326, 353, 355, 367, 469;
 Единцы: С. 100, 128;
 Кишинёв: С. XXIII, 508;
 Липканы: С. 100, 128;
 Молдавия: С. XXIII, 508;
 Тирасполь: С. 88;
 Транснистрия: С. XIII, 49, 56, 87, 91, 94-96, 98, 508.
26. **ХОЛОКОСТ В МОЛДОВЕ. Антииудаизм, или пещерный мир: Статьи, документы, воспоминания, стихи** / сост. Ефим Ткач. – Кишинёв: Б.и., 1989. – 195 с.
27. **В тисках событий: Сб. материалов по истории евр. общины Молдовы** / сост. Р. И. Гольдштейн. – Днепропетровск: Дніпро, 1992. – 57 с.: ил.
28. **Кишинёвское гетто – последний погром.** Д. Дорон (Спектор). – Иерусалим: Библиотека Алия, 1991. – 229 с.: ил.
29. **Красная пена: Бессарабский геноцид.** Анатолий Коган. –Кишинёв: Б.и., 2001. – 95 с.